

‘ĂŞİK PAŞA - ZĂDE

«Derviş Ahmed ‘Ăşıkî»

(Amasya, 5 Kasım 1393 - İstanbul, 23 Mart 1481)

XV. yüzyılda yetişen en eski Osmanlı tarihçilerindendir. Eserinin yayımından sonra üne kavuşmuştur (1916).

HAYATI: Hayatı hakkında pek fazla bilgi yoktur. ‘Ăşık Paşa ailesine mensup olup, hayatına ait köklü bilgilere pek rastlanmaz. Ancak, eserlerinden çıkarılan ipuçlarına göre, asıl adı Dervîş Ahmed ‘Ăşıkî’dir. On üç yaşında Geyve’ye gelmiş, Ulubat kenarındaki orduya katılmış, Konya’da bulunmuş, Mısır ve Mekke’de bazı sôfilerle görüşmüş, 1440’ta Hac görevini yerine getirmiş, Hac dönüşünde Yiğit-oğlu İshak Bey’le Üsküb’e gitmiştir. Murat II.’la Macar seferine katılmış, Kosova Muhârebesi’nde bulunmuştur. Daha sonraları, Edirne’ye gelmiş, Fatih’ten ihsan almış Mora Seferi’nde bulunmuş, tekrar Üsküb’e gelmiştir. İstanbul’da bir küçük mescit yaptırmış seksen sekiz yaşında ölmüştür.

‘Ăşık Paşa-zâde’nin küçük bir derviş muhitinde çok basit bir öğrenim görmüş, âilesinin dervişlik geleneklerine tamamiyle bağlı kalmıştır.

ESERİ: 1. ‘Ăşık Paşa-zâde Târîhi (*Tevârîh-i ‘Ăl-i ‘Osmân*). Tarihini, (1486)’da yazmağa başlamıştır. Eser, anonim *Tevârîh-i ‘Ăl-i Osmân*’lardan pek farklı değildir; orta sınıf halk ve özellikle askerî zümreler arasında okunmak için bir tür halk destanı biçiminde ve halk dili ile arada nazım parçaları da katılmak üzere yazılmıştır. Yazar eserini oluştururken, eski anonim tarihlerden yararlandığı gibi duyup gördüklerini de eklemiştir. Böylece kitap, sâde bir kronik değil, o yüzyılda yaşayan mutasavvıf ve mücâhit zümrenin görüşlerini yansıtan psikolojik bir belge olarak da çok önemlidir.

Eser, her türlü san‘at iddiasından uzak, konuşma diline çok yakın Dede Korkut Kitabı’ndaki dil ve üslûba benzeyen bir nesir ile yazılmıştır. Kitapta kısa cümleler, eski ve canlı deyimler ile samîmî bir üslûp kullanmıştır. Eserin çeşitli yerlerine sıkça eklenen manzum parçalar, nazım tekniği bakımından kusurlu, zevkisiz ve âhenksizdir. Yazar nazım söylemede başarılı değildir.

Derviş Ahmed ve İskender-nâme şâiri Ahmedî’nin etkisinde kalmıştır. Anonim *Tevârîh-i ‘Ăl-i Osmân*’ların etkisiyle de eserine sıkça nazımlar eklemiştir.

124. BÂB

ÂNI BEYÂN EDER KİM BU İSTANBUL KİM ALINDI,
ŞEHİR HARÂB OLDI, GERÛ NE SÛRET İLEN MA'MÛR
OLINDI, ÂNI BİLDÜRÜR.

Sultân Mehmed Hân Gâzî kim İstanbul'ı feth etdi, Subaşığımı kuli 5
Süleymân Bey'e verdi. Ve cemî' vilâyetlerine kullar gönderdi kim: «Hâtırı
olan gelsün. İstanbul'da evler, bağlar ve bahçeler mülklüğe gelüb dutsun»
dedi. Ve her kim ki geldiyse verdiler. Bu şehir bunun ile ma'mûr olmadı.
Bu kez pâdişâh hükm etdi kim her vilâyetden ganîden ve fakîrden evler sü- 10
reler. Her vilâyetün kâdîlarına ve Subaşılarına hükm ile kullar gönderdi-
ler. Ânlar dahî hükm mücibince mübalâğa evler sürüb getürdiler. Ve bu ge-
len halka dahî evler verdiler. Bu kez şehir ma'mûr olmağa sûret dutdı. Ve
bu halka verdükleri evlere mukâta'a vaz' etdiler. Öyle olcuk bu halka da-
hî güç geldi. Eyitdiler kim: «Bizi mülkümüzden sürdünüz. Bu kâfir evleri-
ne kira vermek için mi getürdünüz?» dediler. Ve ba'zısı avratın, oğlanın 15
bırağub kaçub gitdi. Kulâ Şâhin derlerdi, Sultân Mehmed'ün atasından,
dedesinden kalmış, vezâret görmüş bir kuli var idi. Pâdişâha eyidür: «Hey
devletû Sultânüm! Atan, deden bunca memleketler feth etdiler. Hiç birinde
mukâta'a vaz' etmediler. Sultânuma dahî lâyıkk budur kim etmeye» dedi.
Pâdişâh dahî ânun sözün kabul etdi. Mukâta'ayı bağışladı. Yine hüküm bu- 20
yurdu kim: «Her ev kim verürsüz, mülklüğe verün» dedi. Ândan sonra her
verilen eve mektûb verdiler kim mülkleri ola. Bu vech ile olcuk şehir dahî
ma'mûr olmağa yüz dutdı. Mescidler yapmağa başladılar. Kimi zâviye, ki-
mi mülkler yapıdılar. Ve bu şehrin halı gerü eylüge döndi. Sonra Pâdişâha
bir vezîr geldi kim ol kâfirün oğhyidi. Pâdişâha gayetde mukarrib oldı. Ve 25
bu İstanbul'un eski kâfirleri bu vezîrün atası dostlarıyidi. Yanına geldiler
kim: «Hey! Neylersin» dediler. «Bu Türkler gene bu şehri ma'mûr etdiler.
Senün gayratun kamı? Atan yurdını ve bizüm yurdumuzu aldılar. Gözümü-
ze karşı tasarruf ederler. İmdi, sen hûd Pâdişâh'un mukarribisin» dediler.
«İmdi cehd eyle kim bu halk bu şehrin imâretinden el çekerler. Ve gerü 30
evvelki gibi bu şehir bizüm elümüzde kala» dediler. Vezîr dahî eyidür: «Bu
ş'ol mukâta'a kim evvel komışlar idi, ânı gerü koduralum. Bu halk dahî
mülkler yapmaktan çekileler. Bu şehir ol nesneyile gene harâba yüz duta.
Âhır gene bizüm tayfamız elinde kala» dedi. Bir gün bu vezîr pâdişâhun
kalbine bir münâsebet ile ilkâ etdi. Gene mukâta'a ihdâs etdürdi. Ve bu 35
mugvî kâfirlerün birisiyile bir adı müslümân kul bile koşdılar. Ve bu mugvî
kâfir her ne kim dediyse öyle etdi, ânı yazdılar.

Su'âl: Ol vezîr kimdür?

Cevâb: Rûm Mehmed Paşa'dır ki, sonra onu it gibi boğdurdu.

Su'âl: Sultân Mehmed Hân Gâzî, İstanbul'da ne yaptı?

5 Cevâb: Sekiz medrese, orta yerinde bir ulu câmi', câmi'ün karşu-
sında bir 'âlî 'imâret ve bir dârü'ş-şifâ ve bu sekiz medresenün yanında se-
kiz küçük medrese dahî yaptı sohtalar için. Ve bundan gayrı, Hazret-i Ey-
yûb-ı Ensârî üzerine dahî bir 'imâret ve bir medrese ve bir câmi' ve üzeri-
ne bir 'âlî türbe yaptırdı.

N a z i m

Hezec: ı --- / ı --- / ı ---

10

Cihânî ma'mûr eden 'adîl Hânlar
Ve ger zulm etse hem dökile kânlar

Sebeb kôdî bu Hânî Hak cihâna
Ki Hakkâ doğru gîdê cümle cânlar

15

Şer'atun nizâmî Hân elinde
Kodî Hak kim olâ şer'î beyânlar

Din ü dünyâm ma'mûr olmağâ bil
Sebebdür şer'î dütâ cümle Hânlar

'Âşîkî yaz menâkıb(-ı) Âl-i 'Osmân
Ki bû âle du'â edê 'ayânlar

20

Ne kim edê kişî kalmaz yanında
Bulur oğul ya kız datlû cânında

Meseldür bû sözüm denür ezelden
Yazılır cümle 'âkıl dîvânında

25

Ne sânursun bu halkâ sen yavuzluk
Komaz bil Hak anî cümlê cânında

Bu mukâta'a sebebinden halk İstanbul'un 'imâretinden kaçmağa başladılar.

Ve şimdiki
med (Paşa)'i sebe

BU BÂB A
GÂZÎ OĞLA
BİRİ BÂYE

Ol vakt, S
tafâ Çelebî dahî o
rene'ye getürdile
derildi. Ve cemi'
Edrene'nün nevâ
lerden memlû ol
rın adaya kurdl
oldı: Her tarafu
da'vet olındı. Pâ
Sağ tarafına Me
fâzıl oturdu Pâdi
dı. Ânun yanınd
'Kelâm-ı Mecîd-i
lerün tefsîrin et
Hôş-hânlar lâtif
betler olındı. Ve
nildi. Ta'amdan

N a z ı m

Hezec: ٠ --- / ٠ --- / ٠ ---

Ne tâlî‘ tutdı İstanbul cihânda
Ki hükmî ber-karâr olmaz bu Hânda

Televvün olsa Pâdişâh sözinde
Olur memlêketî dâyim ziyânda

Husûsâ kim olâ kâfir vezîrî
Zarar ister olur dâyim ĩmânda

Ve şimdiki mukâta‘a kim vardur mukarrer olmasına ol Rûm Mehmed (Paşa)’i sebep olubdur.⁵ (Sene: 857/1453)

128. BÂB

BU BÂB ÂNI BEYÂN EDER KİM SULTÂN MEHMED HÂN
ĖAZÎ OĖLANLARINA NE SÛRET ile SÛNNET EYLEDİ KİM
BİRİ BÂYEZİD HÂN’DUR ve BİRİ MUSTAFÂ ÇELEBİ’DÜR
ve HEM OL DÜĞÜN NE YERDE OLINDI

Ol vakt, Sultân Bâyezîd Âmâsiyye’de olur idi. Ânı getürtdi. Ve Mustafâ Çelebî dahî ol vakt Magnîsâ’da olur idi. Ânı dahî getürtdi. Bunları Edrene’ye getürdiler. DüĖüne bünyâd urıldı. Etrafa ağırlığ ile okuyıcılar gönderildi. Ve cemi‘ sancak beyleri ve şehrün uluları ve a‘yanları geldiler. Ve Edrene’nün nevâhîsinde konub doldılar. Ve bir niçe günlük yollar düğüncilerden memlû olmuş idi. Destûr oldu. Pâdişâhun dahî otakların ve haymaların adaya kurdılar. Ve pâdişâh dahî devlet ilen adaya geçüb oturdı. Haber oldu: Her tarafun halkı tayfa tayfa vakıtlı vaktiyile geldiler. Evvel ‘ulemâ da‘vet olındı. Pâdişâh dahî gelüb devlet ele geçdi, devlet tahtında oturdı. Sağ tarafına Mevlânâ Fahreddîn-i fâzıl oturdı. Ve solında Mevlânâ Tûsî-i fâzıl oturdı Pâdişâhun. Ve mukâbelesinde Mevlânâ Şükrullâh-ı fâzıl oturdı. Ânun yanında Hızır Bey Çelebî-i fâzıl oturdı. Emr olındı: «Hâfızlar, ‘Kelâm-ı Mecîd-i Rabbânî’ okıdılar. Ve bu oturan ‘ulemâ bu okunan âyetlerin tefsîrin etdiler. ‘İlmî sohbetler olındı. Ve ândan sonra destûr olındı: Hôş-hânlar lâtîf, garrâ medihler ve gazeller okudılar. Pâdişâha lâyıkh sohbetler olındı. Ve ândan sonra destûr olındı. Sımâtlar çekildi. Ni‘metler yenildi. Ta‘amdan sonra gerü, hôş-hânlar okıdılar. Ve andan sonra Kur‘ân

⁵ A.g.e., Bkz.: s. 193-194.

okındı. Ve andan sonra destûr oldu: Şeker işlerin getürdiler. Her ehl-i 'il-
mün önine sini kodılar. Bu 'ulemânun hizmet-kârları futalar doldurdılar.
Fakîr dahî bir futa doldurdum. Hizmet-kâruma verdüm. Andan sonra pâ-
dişâh bu gelen 'azîzlere ihsânlar ve hil'atlar buyurdu. Niçeler fakîr geldi;
5 ganî gitdi. Bu pâdişâhun eyyâm-ı devletinde ve dahî saltanat-ı sa'âdetinde
hôş geçdiler.

N a z ı m

Hezec: 0 --- / 0 --- / 0 ---

10 Bu dem kim şâh oğullar sünnet etdi
Fâzallar 'izzet ile geldi gitdi

Yenildî dürli ni'met lezzet ilen
Gıdâ-yî rûhânîler 'aqla yetdi

O demdê 'Âşıkî çok şekker aldı
Niçê kâdiyî şekker hammâl etdi

15 Ve andan sonra ikinci gün fukarâ tayfası da'vet olundu. Anlara da-
hî gereği gibi ta'zîmler ve hürmetler olundu. Pâdişâhun 'atâları bunlara
dahî mıkdarlu mıkdarınca yetişdi. Ve bunlar dahî kânûn-ı fukarâ üzerine
edeblerin gösterdiler. Pâdişâha gâyet hôş geldi ve üçüncü gün ümerâ
da'vet olundu. Ve hem bunlara dahî kânûn-ı pâdişâhî niceyise eyle sohbet-
20 ler ve 'işretler olundu. Ve bir nice günlük yollardan atlar seğırttiler. Ve
mübâlâga ögdüller verdiler. El-hâsıl-ı kelâm bu seğırden atlardan hiç bi-
rin mahrûm komadılar. Ânun için kim her pâdişâh bir cem'iyet kim
eder, kendüye lâyıkmı göstermek için eder kim kendünün 'azametini ve
şevketini göreler. Bu pâdişâh dahî 'azametini ve şevketini tamâm bî-kusur
25 gösterdi. 'Ulemâ ve fukarâ ve gayrihî cemi' hoşnud gitdiler.

N a z ı m

Hezec: 0 --- / 0 --- / 0 ---

30 Dügün eden görinür mıkdarımdan
Ki mâhabbet erê sevdük yarımdan

Görürler şâdilê döst biri birin
Gerü harc olusar dünyâ varımdan

Ve bu
de vâki' olnd

BU BÂB
TURA

Kaçar
Uzun Hasan
ler, anasına
gar Dağı yan
hî armağanlı
anasının ad
Şeyh Hasan
Dağı'na kim
ekserin yaya
Hasan'un an
«Hey oğul!
dişâh, cevâl
zahmatlar d
olmayavuz
biz bu zahm
run üzerine
eyledi: «Bu
bâbda hünl
dan sonra
az zamandı
mân hisârc
kelâm Tur
getürdiler.

Her ehl-i ‘il-
doldurdular.
lan sonra pâ-
r fakîr geldi;
sa‘âdetinde

Şular kim hiset ile düğün etdi
Haberdâr olmadı nâmüs ‘ârından

‘Âşıkî bû düğün kim hân edübdür
Niceler geldi hem Bağdâd şarından

Ve bu mübârek düğünün târîhi hicretün sekiz yüz altmış bir (1457)’in- 5
de vâki’ olndı. Edrene’de Meric Suyı’nun arasında, adada vâki’ olndı.⁶

136. BÂB

BU BÂB ÂNİ BEYÂN EDER KİM SULTÂN MEHMED HÂN GÂZÎ TURABUZÔN’A NİCE VARDI ve HEM NİCE FETH ETDİ.

Kaçan kim Koylhisâr’ı feth etdi, andan Erzincan tarafına yürüdi. 10
Uzun Hasan, anası ve Çemişgezek Beyi ki, ol adına Kürt Şeyh Hasan der-
ler, anasına âni koşdı. Sultân mehmed Hân’a gönderdi, elçilige. Gelüb Bul-
gar Dağı yanında buluşdılar. Gâyet eyü armağanlar getürdiler. Pâdişâh da-
hî armağanların alub kabul eyledi. Gâyet eyü ta‘zîmler etdi. Uzun Hasan
anasının adına Sâra Hâtûn derler idi. Sultân Mehmed âni, ana edindi. 15
Şeyh Hasan’a baba dedi. İkisini de bile alub, Turabuzôn’a gitti. Bulgar
Dağı’na kim çıktılar, Turabuzôn tarafına iner oldılar. Pâdişâh, bu dağın
ekserin yayak yürüdi. El-hâsıl-ı kelâm Turabuzôn’un üzerine indiler. Uzun
Hasan’un anasın bile alub inmiş idi. Sultân Mehmed’e Sâra Hâtûn eyidür:
«Hey oğul! Bir Turabuzôn’çün bunca zahmatlar çekmek nedür» dedi. Pâ- 20
dişâh, cevâb verdi kim: «Ana! Bu zahmatlar Turabuzôn’çün değüldür. Bu
zahmatlar dîn-i İslâm yolnadur kim ahrette Allâh Hazretine varıcak hâcıl
olmayavuz deyûdur. Zîrâ kim bizüm elümüzde İslâm kılıcı vardur. Ve eger
biz bu zahmatı ihtiyâr etmesevüz bize gâzî demek yalan olur» dedi. Hisâ-
run üzerine inicek Sâra Hâtûn, Turabuzôn’ı Sultân Mehmed’den dilek 25
eyledi: «Bu benüm gelinime ta‘allûkdur. Bunu bana bağışla oğul» dedi. Bu
bâbda hünkâr dahî sâkit oldu. Bunlara hiç bir vech ile cevâb vermedi. An-
dan sonra Sinob’daki gemiler deryâ tarafından gelince durdı. Gemiler kim
az zamanda gelüb yetişicek korudan ve denizden ceng olmağa başladı. He-
mân hisârdan âmân dilediler. Ve illâ darb-ı dest ile feth olndı. El-hâsıl-ı 30
kelâm Turabuzôn’ı kim aldılar. Ş’ol kim Pâdişâha lâyıkdur, âni pâdişâha
getürdiler. Tekvürini, beylerini ve dahî nice yarar adamlarını gemilere koy-

⁶ A.g.e., Bkz.: s. 198-199.

dılar. İstanbul'a getürdiler. Ve gâziler dahî vilâyetinün nice yerlerini urmuşlar idi. Ol gâziler dahî doyum olmuşlar idi. Ve bu hisârdan çıkan teberükler kim aldı, ol teberüklerden de Uzun Hasan Bey'ün anasına mübâlâga nesnelere verdi. Ta'zîm ile ânı gerü oğluna gönderdi. Pâdişâh, kânûn nice edegelmış idi her hisârün üzerinde, bu Turabuzôn'a dahî ânun gibi etdiler. İçinde mescidler ve medrese olındı. Ehl-i İslâm'dan evler sürüb getürdiler. Bu kâfirlerün hâlî kalan evlerini bu gelen müselmânlara mülklüğe verdiler. Ve hisârı muhkem berkitdiler. Andan sonra Pâdişâh devlet ile döndi. Gelüb Sûnîsa'ya çıkdı. Ve Kızıl Ahmed'e Rûmeli'nde tımar verdi. Eyü sancak verdi. Hünkâr Kastamônî'yi kendi kullarına verdi. Kızıl Ahmed de hünkârdan destûr diledi. Eytidi: «Varayum, Bolı'dan evüm getüreyin» dedi. «Hünkâr gelince Rûmeli'ne Hünkâr bile geçeyin» dedi. Kızıl Ahmed'e destûr verdiler. Bolı'ya geldi. Hemân gün gecesiyle kaldı. Dünle Karamân yolın ele alub gitdi. Sürdi Karamân'a vardı. Karamân-oğh, âna harchık verdi. Kendüyi kabul etmedi. Andan vardı. Uzun Hasan'a gitdi. Ânun yanında niçe zamân durdı. Tâ devr-i Sultân Bâyezîd gelince.

Su'âl: Ya bu İsmâ'il Bey Rûmeli'ne geçmesine sebep n'oldı?

Cevâb: Kızıl Ahmed kim kaçdı, Pâdişâh bunı dahî kaçır deyü Yeni Şehir'den göçürdiler. Filibe'ye geçürdiler. İsmâ'il Bey, tâ ölince Filibe'de oldı.

20

N a z ı m

Remel: - 0 - - - / - 0 - - - / - 0 - - - / - 0 - -

Bir seferde üç vilâyet fetheden sultân budur
Kâyinatdâ lûtf-ı ihsân bezleden sultân budur

25

Mazhar-ı lûtfi vü kahrî Hak bu Hânî eyledi
Fetheden iklîmlerê 'adlî eden sultân budur

Bil bu Âl-î 'Osmân içrê her gelen artuk gelür
Bil bu devrân içre kim artuk olan sultân budur.

Ve bu fethün ve bu macerâların târîhi hicretün sekiz yüz altmış beş (1461)'inde vâki' olındı Sultân Mehmed Hân elinden.⁷

⁷ A.g.e., Bkz.: s. 207-209.

Eserin bütünü, 161 Bab'dır.